

Леся Петренко

ЗМІСТ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Г. ВАЩЕНКА

Звернення до ґрунтовного вивчення вітчизняного педагогічного досвіду свідчить про прагнення сучасних дослідників знайти у минулому витoki провідних ідей сучасності і потребу переосмислити ті освітні концепції та теорії, які раніше з якихось причин не розглядалися або відкидалися як помилкові. Тому сьогодні дуже важливо творчо використати великий практичний досвід українців, які з різних причин були змушені залишити свою країну, але змогли не тільки зберегти багатомістові досягнення рідного народу у сфері навчання й виховання підростаючого покоління, а й примножили та збагатили їх досвідом, набутим на чужині.

Сучасна українська педагогіка за часів розбудови незалежної держави нарешті повертає несправедливо забуті імена вітчизняних просвітителів. Серед них Григорій Григорович Ващенко (1878-1967) – уродженець Полтавщини, видатний педагог-практик, учений-педагог, представник української культури, державний і громадський діяч, письменник.

Ім'я відомого науковця довгий час замовчувалося – позитивні зрушення відбулися, починаючи з 1992 р., коли завдяки утворенню незалежної Української держави та подоланню ідеологічних перепон,

став можливим доступ і активізувався інтерес до заборонених раніше його праць.

Г. Ващенко почав відстоювати й утверджувати необхідність власної педагогічної традиції, усвідомлюючи потребу українців в національному відродженні. Педагогічна спадщина Г. Ващенко є актуальною саме зараз, коли в українському суспільстві продовжує зростати соціальне напруження, не припиняються міжетнічні та міжконфесійні конфлікти, що наскрізно пронизують усі сфери життя.

Метою даної публікації є висвітлення змісту національного виховання у педагогічній спадщині Г. Ващенко.

Аналіз основних педагогічних праць педагога “Виховний ідеал”, “Виховання волі і характеру”, “Проект освіти в самостійній Україні”, “Загальні методи навчання”, “Хвороби в галузі національної пам’яті” засвідчують ґрунтовне переосмислення української національної традиції, практичне обґрунтування його виховного ідеалу у природовідповідному поєднанні національного та уселюдського начал [1].

Передусім зазначимо, що серцевиною будь-якої системи виховання є його зміст, який завжди дуже адекватно відбиває потреби та світогляд суспільства і ґрунтується на прийнятій ним системі цінностей.

Аналізуючи дану проблему, слід зазначити, що концепція ціннісного підходу до теорії виховання у Г. Ващенко спеціально не розглядалася, але сама система цінностей у його працях присутня, власне, в структурі змісту виховання, як його він розумів і чистоті якого приділяв так багато уваги. Йдеться найперше про поняття ідеалу українського виховання, яке він розкрив у деталях і висвітлив у ряді праць.

Як відомо, цей ідеал втілюється у формулі “Бог і Україна”, зміст цих понять репрезентує вершину піраміди цінностей виховання [1]. Бог є Абсолют, а водночас джерело моралі і Головний Моральний Авторитет. Він єдиний для всіх людей, і цим визначаються вселюдський характер моралі та вселюдські моральні обов’язки людини. Поняття України репрезентується як згусток найперше тих цінностей, які впливають з обов’язків людини щодо свого народу і своєї Вітчизни.

У ході дослідження встановлено, що формула “служіння Богові і Україні” у системі поглядів Г. Ващенко на зміст виховання відіграє ключову роль. По-перше, вона вказує на ідеальну природу цінностей, які засвоюються людиною найперше з допомогою віри, бо ідеали і віра завжди йдуть у єдності, не існують окремо. По-друге, ідеал служіння Богові й Україні вказує на ієрархізм системи. Бог і мораль, що від Нього, – це те, з чого починається людина. Батьківщина – це те, що є другим після Бога. Місце цих понять у свідомості людини чітко визначене. Водночас обидва вони, ці поняття, у системі розташовані над іншими ярусами піраміди цінностей і надають їм свого “звучання”.

Аналіз джерел дозволяє стверджувати, що якщо відштовхнутися від його трактування формули “Бог і Україна” і вийти на системно-ціннісний підхід до змісту виховання, то проблему структури вдасться вирішити

цілком конкретно [4]. Людина має визначену потребу у засвоєнні тих цінностей (ідей, понять, норм), які на різних рівнях регулювали б її стосунки із зовнішнім (соціальним і природним) середовищем та відповідали б послідовності її природного становлення – її дорогу сходишками духу: від абсолютного егоїзму окремої новонародженої дитини, через її самоподолання в ім'я родинного, громадського, національно-державного і вселюдського життя. Якщо до цього додати ще сферу ставлення людини до природи, то, таким чином, цих сфер нараховується шість. Виховання людини на цінностях для життя саме в них і дає підстави конкретно визначити аспекти його змісту. До них належатимуть: моральність (сфера вселюдського життя), патріотизм (сфера національного життя), громадянськість (демократизм, сфера цивільних стосунків), родинність (сфера стосунків між членами сім'ї), характерність (сфера індивідуального життя) і природосвідомість (ставлення людини до природи – власної і природи довкілля). Все решта – зайве і належить або до чисто інформативного поля, або ж є штучно роздутим елементом котроїсь із груп цінностей названих сфер.

Варто зазначити, що особливістю поглядів Г. Ващенко на зміст національного виховання було визнання вирішального значення свободи в житті нації. Лише вільний народ, вважає він, має можливість повноцінного розвитку і самореалізації. Кінцева мета нації – мати власну державу, а тому в ієрархії національних цінностей ідея державності посідає чільне місце. На думку Г. Ващенко, здоровий патріотизм, як і моральність, виховується на ґрунті віри в ідеали.

У ході дослідження встановлено, що проблема виховання характеру успадкована Г. Ващенком від К. Ушинського певною мірою через творчість Лесгафта і видається однією з домінуючих у його творчості. Увага до неї з боку демократичної педагогіки зумовлена орієнтацією на існування природної конкуренції – між людьми та народами. Ця проблема інтенсивно розроблялася і західноукраїнською педагогікою міжвоєнного часу. “Основне в людині не знання самі по собі, навіть не глибина і систематичність їх, – пише Г. Ващенко, – а характер і добра воля, що визначається спрямуванням сил людини до високої мети, поєднанням з енергічністю, великою наполегливістю і стійкістю у досягненні поставлених перед собою завдань” [1, с. 46].

Головним же компонентом характеру, його стрижнем Г. Ващенко вважав життєві прагнення людини, її життєву стратегію [2]. Логікою цього розуміння характеру підтверджується мудрість древніх: лише той, хто панує над самим собою, може керувати іншими, і лише той, хто сам вільний, може вести до свободи інших.

До чинників, що сприяють вихованню характеру, Г. Ващенко відносить духовну і фізичну працю, якщо це праця вільна, спорт, господарську ініціативу, долання зовнішніх і внутрішніх труднощів, християнський світогляд тощо [5]. Натомість ворогом виховання характеру в сімейному і шкільному вихованні є авторитарність. Якщо

основною рисою характерної людини є здатність ставити перед собою чітко визначені далекосяжні цілі, виявляти власну ініціативу й енергію, то в річищі авторитарного виховання такі особливості людини розвиватися не будуть.

У ряді праць Г. Ващенко наголошує на виховній функції українознавства, яке в 20-ті роки було предметом уваги вчителів, а особливо мови [3]. Як і К. Ушинський, О. Потебня, Б. Грінченко, педагог вважав, що рідна мова сприяє інтелектуальному розвитку дитини, натомість намагання вивчати інші мови завжди складає певні психологічні труднощі і цей процес сповільнює. На його думку, українець повинен домагатися органічного володіння рідною мовою. Коли народ губить свою мову, він розкладається.

Вважаючи на велику значущість для людини зовнішніх чинників самовиховання, Г. Ващенко багато уваги приділяє питанням їх педагогічної оцінки. Цю функцію він покладає найперше на державну владу, яка зобов'язана оберігати духовне здоров'я людини і суспільства і, даючи свободу засобам масової інформації, все ж боронити суспільство від них, якщо вони завдають йому шкоди, керуючись чисто меркантильними міркуваннями. "Свобода не може бути необмеженою. Коли вона використовується для злочинів, її треба обмежити" [1, с. 51]. Бо якщо свобода людини доводиться до безмежжя, то під загрозою опиняється вже свобода суспільства.

Таким чином, Г. Ващенко в реалізації своєї життєвої мети – служіння Богові й Україні – сформулював для себе завдання створити освітньо-виховну систему для України, а головною метою національного виховання на сучасному етапі вважав є набуття молодим поколінням історичного й соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, розвиток особистісних рис громадянина української держави, формування культури міжнаціональних взаємин.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів педагогічної діяльності Г. Ващенко й потребує цілісного, системного розгляду та аналізу його педагогічної спадщини.

Список використаної літератури

1. *Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори* / Г. Ващенко. – Дрогобич : Видавнича фірма "Відродження", 1997. – 214 с.
2. *Ващенко Г. Виховання волі і характеру* : Підручник для педагогів / Г. Ващенко. – Редколегія : А. Алексюк та ін.; передмова В. Герасименка. – К. : Школяр, 1995. – 385 с.
3. *Ващенко Г. Виховний ідеал* : Підручник для педагогів, виховників, молоді та батьків / Г. Ващенко. –Т. І. – 3-є вид. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
4. *Ващенко Г. Загальні методи навчання* : Підруч. для педагогів / Г. Ващенко. – К., 1997. – 415 с.
5. *Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги [Текст]* : підручник для студ. вищих навч. закл. під ред. А. М. Бойко. – К. : Професіонал, 2004. – 576 с.